

Aabenraa Bys skrå

SÆRTRYK

Aabenraa Statsskoles årsskrift 1965

Aabenraa Bys Skrå

Den 1. maj er Aabenraas fødselsdag. På denne dag i året 1335 underskrev hertug Valdemar III byens skrå. Måske skulle man kalde dette store pergamentdokument byens dåbsattest og ikke dens fødselsattest, thi byen har eksisteret længe før 1335. Skråen opbevares nu på Landsarkivet i Aabenraa som et af institutionens ærværdigste ejendele.

Ordet skrå er i slægt med ordet *skrive*, og det betyder:

nedskreven lov eller vedtægt. Hertugens skrå for Aabenraa måler ca. 1/2 x 1/4 meter og er affattet på latin; det er næppe byens ældste udformning af borgernes rettigheder og pligter. Af selve dens indhold kan man se, at det er en oversættelse til latin af en ældre dansk text. Ikke få ord i den latinske text er danske. Det må være sådanne, som hertugens latinkyndige skriver ikke har kunnet finde dækkende latinske gloser for. Man kunne tro, at de ældre bestemmelser kun har været mundtlige, men der er andet der tyder på, at der har været en ældre nedskrift. Blandt andet står der et sted "kongens foged". Der skulle jo stå "hertugens foged"; men det ældre udtryk er smuttet med uden at blive ændret. Imidlertid kender man ikke den ældre skrå. Den er vel ikke blevet regnet for noget, da man havde "løftet" byens skrå op i det højtidelige og officielle latinske sprog. Og så er den gået al kødets gang, som den latinske skrå nu har undgået i 630 år.

I "Aabenraa Bys Historie" I s. 26 ff. findes en fyldig og kyndig vurdering af skråen, og den henvises interesserede til. Vi vil her nøjes med at aftrykke dens text. Tidens tand har gnavet huller i det gamle pergament, så at noget af texten her og der er utydelig, ja ligefrem mangler. Her medtager vi de rettelser og tilføjelser, som videnskabsmænd, der har arbejdet med texten, har gjort efter at have sammenlignet med gamle afskrifter. Rettelserne er omhyggeligt sat i parentes, så at de klart adskiller sig fra den øvrige text.

Foruden selve texten, som vi har taget fra "Diplomaticum Danicum", 11. bind, aftrykker vi en oversættelse fra "Danmarks Riges Breve", 11. bind. Et træk i byens historie er det, at der snart blev brug for en oversættelse til plattysk, og derfor aftrykker vi efter "Danmarks gamle Købstadslovgivning" en plattysk oversættelse, der er blevet til engang i årene 1400 til 1450.

II

I Faderens, Sønnens og den Helligånds navn, amen. Vi rådmænd og borgere i Åbenrå har fastsat og ladet skrive vor stadsret, som kaldes skrå, således som den var på kong Valdemars¹⁾ tid, 1) *Valdemar 2. sep. 1202—41.* på følgende måde:

(1) For det første, at enhver ankommende, som vil være borger hos os, skal give fogeden 2 øre i kobber og rådmændene 2 øre i kobber inden 6 uger.

(2) 2) *Området, hvor stadsretten gælder.* Fremdeles vor byfred²⁾ strækker sig tilvands til Skærrev; når nogen forser sig indenfor dette område og den skadelidte kommer med klage til os, skal en borger bøde 3 mark til fogeden og ligeså meget til rådmændene, men hvis det er en fremmed, skal han betale 40 mark og ligeså meget til rådmændene eller forsvare sig med loven. Hvis forseelsen er vitterlig, skal overtræderen bøde uden lov³⁾. 3) *Uden lov = uden adgang til at rense sig ved mededsmænd.*

(3) Fremdeles vor byfred strækker sig tillands til Kongslund til den nærmeste bæk der og ligeledes til Gunnetved led⁴⁾ — 4) *led = mask led* og ligeledes til Kolstrup stenbro^{4a)} 4a) *Eller stenbrud* og til bækken Nordenby. Enhver som forser sig inden for disse grænser, skal bøde som nævnt er, hvis han er borger; hvis han er fremmed, som ovenfor, hvis forseelsen er vitterlig; hvis ikke skal han forsvare sig efter loven.

(4) Fremdeles skal vor fægang være således, som kong Valdemar har skænket os den, på syv landsbymarker, nemlig Hostrup, Stubbæk, Årup, Hessel, Gammel-Opnør⁵⁾, 5) = *Gammel-Åbenrå*. Løjt og Brundemark (eftersom) samme herre, kong Valdemar købte for sine penge nogle jorder, som kaldes Kongskøb⁶⁾ 6) *Kongskøb ligger på Jørgensgård jorder.* på Gammel-Opnør og Kolstrup mark af ejerne og uden penge og betaling tilbagegav han samme jord til førnævnte ejere, for at vi frit til evig tid kunne have vor fægang i Østerskov.

(5) Fremdeles enhver borger, som har en toft, skal betale 1 øre penge, har han flere, skal han betale flere, til St. Andreas dag⁷⁾ 7) *30. november.*, og den, som ikke betaler, skal bøde 3 mark penge til fogeden.

(6) Fremdeles skal rådmændene opkræve og oppebære de penninge, som kaldes møntpenninge, og af dem skal de give fogeden 8 mark og ikke mere.

(7) Fremdeles skal fogeden opkræve og oppebære afgiften kaldet arnegæld til St. Hans dag: Af hvert madskab⁸⁾ 8) *Et madskab = en husstand; 1/2madskab = en enlig person.* 11 penninge, af et halvt madskab halvdelen heraf; af ikke betalende skal han tage dobbelt pant i rådmændenes nærværelse.

(8) Fremdeles skal en fremmed skipper, som har købmandsvarer med sig, betale told, nemlig for enhver læst⁹⁾ 9) *En læst = 40 tønner.* 1 ørtug penge.

(9) Fremdeles skal en fremmed som har korsbundne pakker¹⁰⁾, 10) *Udenbys købmænd, som skulle have bopæl hos en borger for at kunne handle i byen.*, betale 6 penninge for hver, 6 penninge for et pund¹¹⁾ 11) *Et pund = 1/12 læst.* humle, 4 penninge for en hest, hvis den ikke føres i tømme, 4 penninge for en okse, ligeså for en ko, 2 penninge for et får og 2 penninge for et svin. De, som ikke betaler denne told, skal give fogeden 3 mark og rådmændene ligesåmeget.

(10) Fremdeles skal en fremmed, som ankommer, en gang om året i nærværelse af hans vært betale en torveørtug og ikke oftere

(11) Fremdeles, må de handelsmænd, som kaldes kræmmere, ikke udstille deres varer på torvet, undtagen med borgernes samtykke.

(12) Fremdeles må den fremmede, som kommer i skib, købe for sig og sine fæller 1 okse, 1 svin, 1 får, 1 skipbund smør, gråt stof til en kjortel og 1 sejl-dug; køber han mere, skal han miste alt sit gods, som han har hos sig, medmindre det er købt af borgerne med rådmændenes samtykke; halvdelen (af godset) skal tilfalde fogeden, den anden halvdel rådmændene. Andre varer må de ikke købe på torvet undtagen heste og hopper, dog ikke til borgernes skade, hvilket kaldes forkøb.

(13) Fremdeles hvis en borger eller en kvinde modtager penge af en fremmed og køber noget til borgernes skade, skal han, hvis det er vitterligt, betale rådmændene 3 mark; nægter han, skal han forsvare sig med sit højeste gilde¹²⁾ 12) *se Matzen, Retshistorie Off. Ret I 86f. og Danmarks gamle love på nutidsdansk III 169f.*

(14) Fremdeles hvis en fremmed sagsøger en anden fremmed overfor os med hensyn til gæld, skal sagsøgte fyldestgøre sagsøgeren, hvis han har et åbent brev desangående; i modsat fald skal han forsvare sig med 12 mandsed eller med sine sømænd, hvis han har så stort et mandskab; hvis han har færre sømænd, skal disse sværge sammen med ham, og han skal med sin ed udfylde loven ved at sætte sin fod på sit skibsbord¹³⁾ 13) *d. v. s. skibsplanker.* og sværge, at han i denne stad ikke har slægtinge eller venner, som vil være i lov¹⁴⁾ 14) *d.v.s. deltage i 12 mandseden.* med ham; på samme måde skal den ridende gøre det på sin stighøjle, den kørende på sin vogn og den gående på sit spyd.

(15) Fremdeles må vor foged ikke fængsle nogen borger for nogen forseelse, hvis han er i stand til at fyldestgøre for sine forseelser, eller han kan få gode forlovere for sig.

(16) Fremdeles må ingen fremmed fængsles, hvis han kan få forlovere for sig, således at han føres gennem en gade og gennem en anden ifølge gammel skik¹⁵⁾. 15) *Frem og tilbage gennem byen, for at eventuelle bekendte kunne melde sig.*

(17) Fremdeles skal vi ifølge gammel skik have 8 sandemænd, som bor sammen med os i staden og har bolig kaldet hus og hjem, og de skal træffe afgø-

relse om manddrab¹⁶), 16 =manddrab. voldtægt og afhug; og de må kun fældes efter Sønderjyllands lov¹⁷). 17) *D.v.s. Jyske Lov*

(18) Fremdeles skal vi have 4 nævninge, som bor hos os og har hus og hjem; rådmændene skal udvælge dem hvert år på det første ting efter helligtrekongersdag, og fogeden tage dem i ed; de skal træffe afgørelse om husfred¹⁸), 18) *Brud på husfred. hjem søgning*¹⁹) 19) =*hærværk*. og tyveri efter rådslagning med de ældste og klogeste, og de skal en uge i forvejen formanest til at træffe en retfærdig afgørelse; fældes de, skal de for husfred betale deres boslod, for hjem søgning 3 mark og for tyveri ligeledes 3 mark penge til kongens foged.

(19) Fremdeles hvis en borger vil stævne en anden borger angående gæld eller en forseelse, skal han lade ham stævne og nævne til tinge. Hvis han ikke kommer til det andet ting, må han forfølge sin sag med trede lovdage. Men hvis de tales ved på tinge, mund til mund, og den anklagede ikke byder lov, fastsættes der trede lovdage mod ham. Hvis han formasteligt sidder dem overhørig, skal han betale klageren, hvad denne med rette kræver af ham og 1 mark penge i bøde, 1 mark til fogeden og 1 mark til rådmændene.

(20) Fremdeles skal enhver St. Knuds gildebrotter, som anklager en anden af sine gildebrottere i en eller anden sag, forsvare sig med 6. hånd blandt gildebrotternes, nemlig han selv sammen med 5 andre. Fremdeles skal det samme ske med St. Nikolajs gilde, fremdeles om Sankt Nikolajshvirving²⁰) 20) *Jfr. DRB. 2. række IV nr. 121 note 1.* skal det samme overholdes.

(21) Fremdeles må ingen borger fra Åbenrå stævnes til et andet ting, men klageren skal komme til vort ting for at modtage, hvad retten byder.

(22) Fremdeles hvis nogen ridder, væbner eller nogen anden sætter sit pant hos os og ikke indløser det til tiden, skal det opbydes på tre ting og derefter en gang til hans vært, hvorefter det skal sælges, hvor det er fordelagtigt; enhver, som modtager pant, skal have sine naboer hos sig til vidnesbyrd om, for hvor meget det er sat i pant, men en krovært, som udskænker øl og modtager pant, behøver ikke naboers vidnesbyrd, medmindre han selv ønsker det.

(23) Fremdeles skal ingen optages som borger hos os, hvis han ikke har et åbent brev fra sit herred eller vidnesbyrd af troværdige og gode mænd om rosværdig og god vandel. Men er han optaget som vor borger, skal han, uanset hvor han er kommen fra, have fuld ret til at købe gods, jord og hus indenfor vor byfred, og atter uden at spørge sine slægtninge ret til at sælge det til enhver, der vil købe.

(24) Fremdeles hvis nogen truer nogen borger med brand eller død, skal han, dersom to af hans borgere er tilstede og hører det, fængsles, hvis han nægter, skal det stå til den herre kongens fogeds og rådets afgørelse og dom.

(25) Fremdeles enhver, som sagsøges for betaling af penge og fæster lov på tinge eller for rådmændene, og betaler og fyldestgør klageren til den skyldige lovdag, skal intet betale til fogeden og rådmændene.

(26) Men lov, som fæstes i helg, skal præsteres fem dage efter helg. Fremdeles skal den borger, som fæster lov i nogen sag, og som vil sejle bort, hvis han ikke evner at fyldestgøre for denne sag, stille forlovere for sig, at loven vil blive præsteret fem dage efter sin tilbagekomst.

(27) Fremdeles må en fremmed, som ankommer med sit skib, fortøje det til skibsbroen uden at spørge nogen om lov, når blot han betaler den skyldige told.

(28) Fremdeles må enhver fremmed, skipper eller anden, som bringer sine varer med sig, oplagre dem på helligdage eller ikke helligdage uden bøde, og ligeledes samle dem sammen og transportere dem bort uden den bøde, som kaldes helbrud.

(29) Fremdeles, når nogen dør hos os, skal hans arvegods forblive på hans bopæl, hvor det er, indtil rådmændene til den 30. dag syner det. Hvis de rette arvinger kommer, modtager de deres, hvis ikke, skal rådmændene opbevare godset år og dag og ikke længere. Derefter skal fogeden have en halvdel og rådmændene en halvdel.

(30) Fremdeles skal de nærmeste indenbys eller udenbys frænder opbevare børns gods, hvis fader og moder er døde, når blot de stiller tilstrækkelig sikkerhed for det, således som det måtte synes rådmændene retfærdigt og fornuftigt.

(31) Fremdeles skal den herre biskop ikke stævne nogen borger længere end til gården Hessel, hvorfor han skal have to kobberpenninge af hvert madskab.

(32) Fremdeles skal han eller hun, der anklages for hor eller åger, forsvare sig med 12-mandsed, undtagen når ægtemanden anklager hustruen eller hustruen ægtemanden.

(33) Fremdeles skal lægfolk, som er gejstliges tjenere eller tilhører deres husstand, søge deres ret over borgere på bytinget i alle sager.

(34) Fremdeles skal kvinder, som gensidigt skælder hinanden ud, eller en kvinde som anvender ukvemsord, som er nedsættende for en mand eller kvinde, forsvare sig, hvis hun nægter, med 12-mandsed; fældes hun skal hun bære de hertil bestemte stene eller tilfredsstille klageren, fogeden og rådet efter deres skøn.

(35) Fremdeles skal den ægtemand, som åbenlyst finder horkarlen sammen med sin hustru, gøre hvad han vil i overensstemmelse med landsbyen²¹). 21) *D.v.s. have lov at dræbe ham.*

(36) Fremdeles hvis et hus kommer i brand og luerne viser sig over taget og stormklokkerne ringer og folkets råb høres, skal han, hvis han er borger, betale 3 mark til fogeden og ligeså meget til rådmændene; hvis han er fremmed eller ikke har hus og hjem, fyldestgør han efter fogedens og rådmændenes skøn.²²⁾ 22) jfr. Flensborgs stadsret § 56.

(37) Fremdeles skal vore heste, hopper eller kreaturer ikke tages i nam²³⁾, 23) Tages i forvaring af den, i hvis korn o.s.v. de ulovligt græsser. men hvis de anklages (for at have gået) i korn, græs eller høg, skal den anklagede rense sig med 12-mandsed, eller der skal inden solemærke gives ham trede lovdage af dem (,der klager).

(38) Fremdeles må vor forte²⁴⁾ 24) Forte = fælles græsgang. ikke pløjes ej heller må der bygges hus derpå undtagen med rådmændenes samtykke; den som gør det, skal bøde efter rådmændenes og fogedens skøn.

(39) Fremdeles skal den, der lejer hus eller skib i gode mænds nærværelse og ikke overtager hus eller skib, betale halvdelen af lejesummen; overtager han det, skal han betale alt det lovede.

(40) Fremdeles må ejeren tage fra den, der lejer hus og ikke vil betale til den skyldige termin, hvad der tilkommer ham uden al brøde. Hvis tjenestekarlen ikke forser sig mod husherren, kan han forblive til terminen.

(41) Fremdeles den sømand, som skal kaldes skipper, og de med ham ombordværende, ikke åbne deres lasterum, førend der er gjort fyldest for hyre og for alle sager, som er opstået mellem ham og søfolkene; den, som handler herimod, skal betale skipperen og søfolkene 3 mark.

(42) Fremdeles hvis nogen bliver hindret, hvad der kaldes besat²⁵⁾, 25) = arrest på person og han tager bort, skal han betale fogeden tre mark og rådmændene tre mark.

(43) Fremdeles skal vor foged eller nogen anden ikke have myndighed til at sælge eller afhænde nogen toft ved vor by, nemlig på vor forte eller fælled indenfor vor byfred, til nogensomhelst. Men hvis nogen vil bebygge nogle øde tofter skal han have og opnå rådmændenes samtykke og tilslutning hertil, og han skal betale vor foged en halv mark i boligafgift²⁶⁾. 26) Bolmude = fæstepenge

(44) Fremdeles skal enhver, som befindes ikke at have rigtig skæppe eller mål og ret alen, første gang betale fogeden tre mark og rådmændene ligesåmeget.

(45) Fremdeles skal enhver, der udskænker dansk øl eller traveøl og ikke har rigtigt mål eller en god og rigtig kande i overensstemmelse med stadens gamle mål, betale 9 ørtug dobbelt i kobberpenning, hvoraf den ene halvdel skal tilfalde fogeden, den anden overdrages rådmændene.

(46) Fremdeles skal ingen af vore borgere møde i retten med nogen medborger uden for vor stad, i Skåne eller andetsteds, i nogen sag, som tidligere er opstået mellem dem hjemme, medmindre der åbenlyst er blevet forment ham retfærdighed på vor ting, men han skal fremsætte sin sag for os på vort ting, når han vender hjem, for at modtage retfærdighedens fyldegørelse.

(47) Fremdeles skal enhver, som vil købe varer, brænde eller tømmer, vogne eller hvadsomhelst andet på vort torv eller udenfor torvet, have vidner derpå, for at køberen, hvis de solgte ting gøres til genstand for retskrav, og sælgeren må hjemle dem og tilstå at have solgt ham dem, kan være sagesløs og sagen følge sælgeren.

(48) Fremdeles må ingen fremmed hos os købe smør i skæpper eller okse-ko eller kalvehuder eller pelse af nogen slags af nogen som ikke er vor borger; men den som handler herimod, skal betale fogeden tre mark og rådmændene ligesåmeget.

(49) Fremdeles må fremmede, som bringer humle med sig, ikke sælge den i skæpper, men de skal sælge den i hele drømt²⁷) 27) *Drømt = mål for humle* eller tillige i halve.

(50) Fremdeles må de, som bringer hele stykker tøj, ikke sælge det i alenmål, men i hele stykker.

(51) Fremdeles skal de der fører salt med sig, sælge det i tønder eller i store og hele pund og ikke i små skæpper til vore borgeres skade²⁸). 28) *Ved at de mister detailhandleravancen*

(52) Fremdeles skal de, der fører travenøl eller sild med sig, sælge det i hele tønder og ikke i småpartier eller i kander. Enhver som forser sig mod de foregående paragraffer eller handler derimod, skal betale 3 mark i bøde til fogeden og ligesåmeget til rådmændene.

(53) Fremdeles skal vor foged ikke påbegynde og forfølge nogen kapitalsag mod en borger eller fremmed, uden at rådmændene synes, at han har en retfærdig sag at fremføre, og så skal han efter rådmændenes råd forfølge sagen, som retsordenen kræver.

Men vi Valdemar, af Guds nåde hertug af Jylland, imødekommer vore førnævnte rådmænds og borgeres bønner og overlader, stadfæster, godkender og med vort segl som værn bekræfter vi med vore bedste mænds, riddere og andres, råd og samtykke alle ovenforskrivne bestemmelser såsom fornuftige og givne efter andre byers og købingers skik i vort hertugdømme og landsområde efter de viseste råd sammen med de love og gode og anerkendte sædvaner, som de i frihed har haft af vore forgængere, nemlig af kong Valdemar og andre konger, fyrster og hertuger. Vi forbyder strengt ved vor nåde, at nogen af

vore fogeder eller nogen anden i vort landområde og hertugdømme på nogen måde fordrister sig til at antaste disse vore borgere med hensyn til førnævnte nåde, og hvis nogen måde i ubesindig voven fordrister sig til at handle herimod eller forsøger herpå, vil han pådrage sig vor harme og ikke undgå vor hævn. Givet i Sønderborg i vor nærværelse 1335 på apostlene Filip og Jacobs dag med vore bedste mænds råd og samtykke.

1) Valdemar 2. sep. 1202—41. — 2) Området, hvor stadsretten gælder. — 3) Uden lov = uden adgang til at rense sig ved mededsmænd.

— 4) led = mask led. — 4a) Eller stenbrud. — 5) = Gammel-Åbenrå. — 6) Kongskøb ligger på Jørgensgård jorder. — 7) 30. november. — 8) Et madskab = en husstand; ½madskab = en enlig person. — 9) En læst = 40 tønder. — 10) Udenbys købmænd, som skulle have bopæl hos en borger for at kunne handle i byen. — 11) Et pund = 1/12 læst. — 12) se Matzen, Retshistorie Off. Ret I 86f. og Danmarks gamle love på nutidsdansk III 169f. — 13) d. v. s. skibsplanker. — 14) d.v.s. deltage i 12 mandseden. — 15) Frem og tilbage gennem byen, for at eventuelle bekendte kunne melde sig. — 16) =manddrab. — 17) D.v.s. Jyske Lov. — 18) Brud på husfred. — 19) =hærværk. — 20) Jfr. DRB. 2. række IV nr. 121 note 1. — 21) D.v.s. have lov at dræbe ham. — 22) jfr. Flensborgs stadsret § 56 — 23) Tages i forvaring af den, i hvis korn o.s.v. de ulovligt græsser. — 24) Forte =fælles græsgang. — 25) = arrest på person — 26) Bolmude = fæstepenge. — 27) Drømt = mål for humle — 28) Ved at de mister detailhandleravancen.

Om årsagen til, at ”hertugen over Jylland” i 1335 har fundet det ønskeligt at sætte byens rettigheder så smukt og højtideligt op, kan man kun gisne. Hænger det mon sammen med, at hertugen ville vinde borgerne for sig i striden med kongemagten? Er det en ren tilfældighed? Vi ved det ikke, men skræen kaster lys over livet i vor by, som det var for sex århundreder siden, og er derfor nok værd at ofre opmærksomhed.